

Soile Niiniskorpi

ELÄMÄNKEHÄT: KASVATUKSEN MAAILMA

Kasvatuksen avaruus

Juho Hollo kirjoittaa kirjassaan *Kasvatuksen maailma* (1952) kasvatuksellisen maailman-katsomuksen luomisesta, kasvatuksen maailmasta kasvamisen maailmana. Siihen kuuluu kaikki, mikä todellisuuden maailmassa kasvaa ja kehittyy, missä on elämää. Elämä on yltäkylläisyyttä eli alinomaista kasvamista. Elämä on tapahtumista ja yhteenkuuluvuutta. Se on yksi ja jakamaton, se pyrkii aina johonkin tiettyyn muotoon ja jo saavutettua muotoa kauemmaksi. Mahdollisuuksien ehtymätön tarjoutuminen on välttämätön edellytys todellisuuden suotuisalle kehitykselle.

Hollo puhuu kasvatuksen maailman perustuslaista, johon kuuluu ajatus kasvatuksesta kasvamaan saattamisena ”kasvattavaa toimintaa, kasvatuksen maailmalle luonteenomaista toimintaa on luonnollisen kasvamisen auttaminen, niin että se pääsee saavuttamaan muodon, johon se oman olemuksensa sisäisten lakien mukaan pyrkii, ja että samalla elämän hyöky säilyy yhä kyllin voimakkaana voidakseen johtaa jokaista muotovaihetta kauemmaksi, yhä täydellisempään, yhä ideaalisempaan tulokseen.”¹

Kasvatuksen aika

Todellinen hyvä kasvatus on Hollon mielestä rakkauteen pohjautuvaa, se ei koskaan ole minkäänlaista väkivaltaa. Lapsi ei ole keskeneräinen ihminen, joka on kasvatettava valmiiksi väliaikaisesta epävalmiuden tilasta. Jos kasvatuksen aika rajoitetaan tarkoittamaan kasvatusikää, se sisältää ajatuksen loppuun suoritettun kasvatuksen mahdollisuudesta eli valmiista ihmisestä. Lapsuus ja nuoruus ovat tuolloin aikuisuuden esivaiheita ja välineitä varsinaiseen elämään pääsemiseksi. Ne ovat välttämätön paha, josta on vapauduttava nopeasti ja tehokkaasti. ”Päämääränä on täysikasvuisen, valmiin ihmisen ruumiillinen ja henkinen hahmo, ja muuntamistyön sisältönä on pidetty kulloisenkin sivistysperinnön siirtämistä sukupolvesta toiseen, siis vallitsevan kasvatusihanteen säilyttämistä.”² Hollo muistuttaa tulevaisuuden olemassaolosta, joka vaatii muunlaista huomioonottamista kuin olettamalla se ennakoita menneisyyden ja nykyisyyden kaltaiseksi.

Kasvatusikää ei voi samastaa fyysiseen kasvamisikään. Käsitys kasvamisesta ja kasvatuksesta laajenee, kun otetaan huomioon henkinen kasvu. Lapsen ja nuoren olisi annettava kasvaa oman olemuksensa mukaisesti, kohti hänelle mahdollista täydellisyyttä.

Hollo viittaa Henry Bergsonin käsitykseen ajasta. Bergson ajattelee psyykkisen ajan, todellisen keston olevan eri asia kuin matemaattinen, avaruusluontoinen aika. Hollo kirjoittaa, että elävä aika on kasvavaa aikaa, joka on luovan kehityksen elementti ja kaiken sisäisen kasvamisen pohja. Termit pitkä ja lyhyt eivät kykene kuvaamaan sielullisen ajan olemusta. Todellisen kasvatuksen ajallisena kiinnekohtana voi olla vain ihmismielen elävä sisäinen kesto, joka on ”salaperäinen, mutta sisäiselle kokemuksellemme välittömästi todellinen ja kaikkein varmin, aivan erikoislaatuinen tapahtuma, johon ei voida piirtää mitään ehdotonta jakoviivaa syntymän ja

¹ Hollo, 1952. 25.

² Hollo, 1959. 53.

*kuoleman välimaalle.*³ Hollon mielestä kasvattavan toiminnan on edistettävä sisäisen ajan muodoissa ilmenevää luonnollista kasvamista. Sen on omaksuttava sisäisen elämän laadullinen luonne ja luovuttava yrityksistä päästä tavoitteisiinsa pelkän määrällisen lisäämisen ja poistamisen avulla.

Kasvatus välineenä ja tarkoituksena

Hollo kysyy, miksi kasvatus on ollut ja edelleen on niin suosittu väline. Sitä ovat käyttäneet tehokkaasti hyväkseen esimerkiksi kirkko ja poliittiset puolueet. Hollon mielestä ihmisen käyttäminen pelkkänä välineenä on epäeettistä, koska silloin estetään häntä olemasta oma itsensä ja täyttämästä sitä velvollisuutta, joka on hänen ehdoton oikeutensa eli kasvaa omaksi itsekseen. Hollo kysyy kasvatuksen oikeutusta yleensä ja pitää tärkeänä, että kaikki kasvattaminen katsotaan ongelmalliseksi.

Kasvatus ei kuitenkaan ole tuomittu välineeksi, sillä väline voi kohota omaksi tarkoituksenaan. Hollo esittää, että jonkin elämänalueen radikaali itsenäistyminen tosin merkitsee rappeutumista ja tuhoa, vaikka se liittäisi itseensä kuinka loistavia attribuutteja tahansa. *”Milloin esimerkiksi siitä vaatimuksesta, että taidetta on luotava vain taiteen vuoksi tehdään totta, joudutaan samalla vaiheeseen, jossa taiteellinen luova työ muuttuu tekokukkien taidokkaaksi sommittelemiseksi.”*⁴ Elämän eri alueiden on tunnustauduttava elämän palvelijoiksi, sen välineeksi, jos ne haluavat säilyä elävinä ja inhimillisinä.

Kasvatuksen maailma sijaitsee Hollon mukaan toisessa tasossa kuin muut elämänalueet, jotka katsovat maailmaa jostakin sille ominaisesta näkökulmasta ja siten supistavat elämän runsautta. Kasvatus valitsee elämän palvelemisen aatteen ja ottaa huomioon elämän kokonaisuudessaan, koska kasvatusta ilmenee kaikissa elämän muodoissa. Kasvatus ei käsittele elämää vallan ja vallitsemisen kautta, koska valta valitsee jakamisen ja hallitsemisen. Kasvatus valitsee kokoamisen ja palvelemisen, se antautuu elämälle ja kasvamiselle vapaaehtoisesti, unohtaa itsensä elämän hyväksi. Sen vuoksi se ei ole tuomittu välineen asemaan.

Hollo sanoo, että kasvatuksellinen elämän- ja maailmankatsomus on olemassa. Sille on ominaista elämän kokonaisuutta tarkkaava, edistävä ja palvelemaan altis mieli sekä nöyryys, johon sisältyy sankaruuden mahdollisuus, yksilön itsensä rajoissa. Pohjana on nöyrä ylpeys, joka perustuu syvälliseen itsensä tuntemiseen.

Kasvattajasta

Kasvattajan on voitava nähdä kasvatettava aluksi vain kasvavana. Kasvatus edellyttää aina kasvamista, kasvatettavan ja kasvattajan kehittymistä ja kasvua. Hollo kirjoittaa kasvun ja kasvatuksen kuuluvan erottamattomasti yhteen. On tarkasteltava sitä, mikä kasvaa ja voi siten tulla kasvatuksen kohteeksi. Kasvattava työ kohdistuu tähän itsestään tapahtuvaan kehitykseen. Vaikka kasvatus voi olla estävää ja vioittavaa se ei vaikuta asian periaatteelliseen puoleen, sillä kasvamisen ei ole vain kehitystä toivottuun, hyväksi katsottuun suuntaan. Hyvän ja pahan, edistettävän ja estettävän toisistaan erottaminen ja erilainen käsittely on kasvatustaidon suuri tehtävä. Kasvattajan on haltioiduttava ainoastaan siitä, mikä on suurta, mutta oltava uskollinen vähässä.

³ Hollo, 1952. 35.

⁴ Mt. 38-39.

Itsenäinen kasvatuksellinen asennoituminen ei tee väkivaltaa elämän ilmiöille eikä toisille suhtautumistavoille, vaan se on valmis liittämään itseensä ”taiteilijan ja tiedemiehen huomiot”. Kasvatuksesta ei kuitenkaan saa tehdä politiikkaa tai yrittää muuttaa sitä pelkäksi taiteeksi. Kasvatuksen käytäntö ei ole todellisuudessa mitään puhdasta taidetta. Hollo huomauttaa, että *”Ihmisen ihanne on kasvatuksen maailman omien lakien mukaisesti paljon täydellisempi ja sopusointuisempi kuin pelkän poliittisen tai artistisen ihmisen kuviteltu ihannehahmo.”*⁵

Hollon mukaan yksilöt ovat vain yhteisöjen, suvun ja syvimmissä katsannossa yhden ja yhtenäisen elämän ilmennyksiä. Yksilön elämä päättyy aina kuolemaan, mutta suvun elämä jatkuu. *”Elämän hyöky jatkuu elämän ja kuoleman leikkiessä, eikä kasvatusta suurimmassa merkityksessään ole suinkaan yksilöiden kasvattamista, vaan kohdistuu myös jatkuvaan suvun elämään.”*⁶ Hollo ottaa esille myös tapauksia, joissa ihminen valitsee ja hänen tulee valita elämän sijaan kuolema. Ihminen päätyy kuoleman valitsemiseen, koska hän uskoo sen tarjoavan paremman tilaisuuden suuremmalle kasvamiselle kuin jos hän valitsisi elämän, joka tämän valinnan vuoksi surkastuisi lopullisesti.

KASVATUKSEN TODELLISUUS

Teoria ja käytäntö

Hollo kysyy, mitä kasvatusta oikeastaan on. Kasvatuksen yleisen määritelmän arvo on hänen mielestään siinä, mitä määritelmässä olevien sanojen ja lausumien merkityksistä voi johtaa. Määritelmän arvo sisältyy siihen ajatusjärjestelmään, jonka suppea sisältäjä ja ilmaisija määritelmä on. Se virittää täyden tyytyväisyyden sijaan uusia kysymyksiä. Kasvatuksen määritelmä ja teoria viittaavat aina omaan kehittelyynsä ja siihen, miten se on perusteltu. Kasvatusta on ohjausta ja opastusta sekä avunantoa. Se ei ole milloinkaan vapaata jostakin tai vapaata kaikesta.

Hollo jatkaa kysymällä, miksi teoriaa. Kirjassaan *Kasvatuksen teoria* (1959) hän mainitsee, että yleisesti teorian käsitteeseen liitetään paljon epäilystä ja ennakkoluuloja. Teoriaan ja teoreettisen todellisuuden ilmiöihin usein suhtaudutaan joko suoraan kielteisesti tai teoriaa pidetään hyvin puutteellisena suhtautumistapana. Sitä pidetään kaiken välittömän elämyksen ja käytännöllisen toiminnan vastakohtana. Hollo esittää yhdeksi kielteisen suhtautumisen aiheuttajaksi sitä, että *”Kasvatusopin alueella tähdenntetty nimenomainen välittömään kokemukseen pohjautuminen ja toiselta puolen käytännöllisen kasvatuksellisuuden tai -taiteen voimakas korostaminen ovat varsin luonnollisesti vierottaneet mieltä teoreettisista kasvatusopillisista selvittelyistä, joiden harmauden arvellaan himmentävän elämän vehmasta vihreyttä tässä piirissä, missä elämän säilyminen täydessä väririkkaudessaan on niin erinomaisen tärkeä.”*⁷ Hollo muistuttaa kreikankielen sanan *theoria* alkuperäisestä merkityksestä. Teoria tarkoittaa katselemista, näkemystä, myös katselemisesta koituvaa iloa yms. Hollon mielestä on syytä herättää eloon sanan alkuperäinen merkitys, jotta olisi helpompi ymmärtää, ettei teoria ei ole kokemuksen vastakohta, vaan tarkoittaa myönteistä suhtautumista todellisuuden ilmiöihin. Teoria sanan parhaassa merkityksessä on kirkasta, oikeaa näkemystä.

⁵ Mt. 44.

⁶ Mt. 47.

⁷ Hollo, 1959. 13.

Kasvatuksen teorian suunnitteleminen merkitsee Hollon mielestä kasvatuksen tekemistä kysymyksenalaiseksi, sen näkemistä ongelmana. Ei riitä, että kysytään, miten kasvattamisen tulee tapahtua, on esitettävä vielä syvemmälle menevä kysymys, jossa kasvatusta nähdään ongelmana ja kysytään, kuinka kasvatusta ylipäätään on mahdollista? Siinä merkityksessä kasvatuksen teoria on puhtaan kasvatuksen kritiikkiä.

Kasvatuksella on itsemääräämisoikeus. Sen on saatava suorittaa omaa historiallista tehtäväänsä. Se on kasvatuksen oma velvoitus eikä vaadittu oikeus. Itsemääräämisoikeus merkitsee myös kasvatuksen teorian ja käytännön välisen suhteen vapaata luonnetta. Kasvatusteoria ei voi irtautua käytännöstä liiakuksi vain omassa ideaalisessa maailmassaan.

Hollo kirjoittaa kasvatuksen yhteydessä hyvästä tyylistä, taiteellisesta tyylistä ja elämän tyylistä yleensä, jossa sisältö ja muoto ovat erottamattomasti yhtä, koska ne ovat jakamattoman persoonallisuuden ilmaus. Tyylistä puhuttaessa on otettava huomioon kasvatustodellisuuden jako käytännölliseen ja teoreettiseen. Sekavuutta syntyy, jos kasvatuksen käytäntö jätetään teorian ulkopuolelle tai periaatekysymysten käsittelyn yhteyteen liitetään sinne tänne käytännöllisiä näkökohtia. ”...*ajanhengen yleinen suunta on suosinut käytännöllisissä ja teoreettisissa tehtävissä taiteellisen vapaata suhtautumistapaa, jonkinlaista viehättävää epäjärjestystä tiukan tieteellisyuden vastakohtana.*”⁸ Hollon mielestä kasvatuksen teoria liittyy kasvatuksen käytäntöön, se on aina teoriaa käytäntöä varten.

Kasvatuksen edellytykset ja päämäärät

Kasvatuksen päämäärää ei voida asettaa ennakolta, sitä ei voi ottaa valmiina kasvatustodellisuuden ulkopuolelta. Kasvatusta ei voi ajatella todellisuuden ulkopuolella olevaksi, koska tuntemattomaan on vaikea sijoittaa sellaista, millä on niin ilmeinen todellisuusluonne kuin kasvatustapahtumalla. Eikä ole itsestään selvää, että kasvatuksen päämäärä on yksi ja yhtenäinen. Entä jos päämääriä on useita? Sulautuvatko ne yhdeksi kokonaisuudeksi? Kasvatuksen päämäärä kuuluu samaan todellisuuteen kuin sen edellytykset, joista se on johdettava. Päämäärän asettamiseen ja sen käsitteelliseen määrittelyyn sisältyy aina jotakin hypoteettista, joka ei ole itsestään selvä ja ennalta varma asia.

Kasvavana ja kasvatettavana ihminen ei ole vain yksilö, vaan monin tavoin sosiaaliseen kenttään sidottu sekä lopulta ja suurelta osin tämän ympäristön tuote. Hollo painottaa, että elämä itse, elettyä ja koettuna ei rohkaise yksinkertaistamiseen, se ei pakollakaan mahdu yhden määritelmän rajoihin. Ihminen ei ole mikään henkiolento, vaan jakamaton ja toimiva psykofyysinen ykseys. Kasvatuksen on pyrittävä ”*ei havainnosta käsitteeseen, vaan havainnosta – kenties käsitteen avulla – uuteen havaintoon, tai paremmin: kokemuksesta uuteen kokemukseen.*”⁹ Todellisuus ja kasvatustodellisuus ilmaantuvat tietoisiksi kokemuksiksi vain osittain, jolloin suuri osa niistä jää tavoittamatta. Hollon mielestä tämä johtuu ihmisen olemuksen rajoituksesta ja koko rakenteesta sekä ihmisen omasta saamattomuudesta, ”unteluudesta”.

Ihminen ihmiseksi tullessaan ei ole enää pelkästään luonnon olento, vaan hän luo uutta todellisuutta, kulttuuria. Luontoa, kulttuuria ja henkistä on tarkasteltava laajoissa yhteyksissä. On otettava huomioon ilmenevän todellisuuden ja oletetun todellisuuden välinen suhde. Ilmenevä ymmärretään todellisuuden ilmaantumiseksi, kaikeksi, mitä voimme rakenteemme mukaisesti kokea. Kaikkien realiteettien ohella siihen kuuluu myös ideaalinen eli henkinen oleminen.

⁸ Hollo, 1952. 61.

⁹ Mt. 186.

Hollo kirjoittaa, että teorian ja käytännön välinen silta on siinä, että ihminen vaivautuu oman, häntä itseään täysin vakuuttavan teorian luomiseen oman toimintansa ohjeeksi. Kasvatusteorian merkitys ja tehtävä on opastaa kasvattajaa näkemään kasvatuksen ongelmia, näkemään ongelmat hänen omia ongelminaan, omalla tavallaan. Hollo luottaa, että teoria kunkin omalla näkemyksellä, vähitellen, eri tapauksissa, eri menetelmin, aina yksilöllisestä rakenteesta ja sen kehityksestä riippuen muuntuu ihmisen omassa toiminnassa hengeksi, vereksi ja ytimeksi. Hän painottaa, että kasvatuksen perusvoimat elävänä ja kestävästi kiintymyksenä kasvatustodellisuuteen ovat tieto, rakkaus ja taito, joka on kaiken kasvatuksellisen harrastuksen ja kiintymyksen varsinainen päämäärä ja täyttymys.

OPETUKSEN ESTETIIKASTA

Yleistä

Esteettisen elämän vaaliminen koskee kasvatettavaa ja kasvattajaa. Sen on oltava avaraa eikä se saa jäädä pelkästään esteettisen olemisen asteelle tai olla yksilön omiin rajoihin sisältyvää esteettistä hienostumista. Esteettisen on päästävä ilmenemään itse kasvatustapahtumassa, siinä, mitä kasvattajan ja kasvatettavan välillä tapahtuu. Esteettisen on oltava kasvatuksen elementti ja ilmakehä, jossa on vallittava oikea mieliala. Hollo korostaa, että oikea mieliala on sitä tehoisampi, mitä vähemmän sitä tarvitsee tekemällä tehdä.

Kasvatustapahtuman yhtenäinen kokonaissävy on tärkeää. Sen päätekijät kuuluvat esteettiseen elämään. Kasvatustapahtumassa kasvatettava ei ole passiivinen kohde tai väline eikä kaikki riipu kasvattajan taituruudesta, hänen kasvatuksellisesta taiteestaan. Kasvatettavan ja kasvattajan välinen kasvatuksellinen elämäntilanne on parhaimmillaan esteettistä, siinä ilmenee omalaatuinen pakottomuus, ilmavuus, vapaus, monivivahteisuus, joka on luonteenomainen juuri esteettiselle elämälle.

Opetuksen tyyli

Hollo kirjoittaa opetuksen tyylin olevan kasvatuksessa ja opetuksessa ilmenevä mieliala, yleistunnelma ja yhtenäinen sävy. Opetuksen tyyli ei tarkoita minkäänlaista koristeellista ja epäolennaista tekijää, vaan muodostaa olennaisimman ja kokoavimman käsitteen, mitä kasvatusta ja opetustapahtuman selvittelyyn voidaan soveltaa. Koulujen opetuksessa vallitsee hajanaisuutta, kirjavuutta, ts. tyylittömyyttä. Metodi on ollut keskeinen opetusopin käsite, joka ei ole kyennyt poistamaan opetuksen tyylittömyyttä. Hallitsevaksi opetusopilliseksi käsitteeksi voisi asettaa tyylin käsitteen, ehdottaa Hollo.

Tyyli on esteettisen teorian alalla avara, alkuperäisin ja tärkein käsite. Se on levinnyt ja laajentunut monille alueille, esimerkiksi urheiluun. Käsitteen epämääräisyys on otettava huomioon, jos halutaan selvittää tyylistä käsin opetuksen tehtäviä. On muodostettava itselle selvä kuva siitä, mitä tyylillä tarkoitetaan. Hollo muistuttaa, että yleensä tyylillä tarkoitetaan muotoelementtiä kuten yhtenäisyyttä tai jotakin oliossa sekä tapahtumassa ilmenevää kokonaisuutta, yleissävyä, eheysvaikutelmaa, kokonaishahmoa, jonka asia tai olio saa. Tällä tavoin käsitettynä tyyli voidaan ymmärtää yksittäisen taideteoksen, taiteilijan kaikkien teosten tai jonkin maan taiteen yleiseksi

sävyksi. Kokonaisen ajan tyyli sävy muodostuu muotoelementtien yhteisvaikutuksesta. Hollon mielestä tyylin käsite toisi yhdistävänä ja yhtenäistävänä ainakin teoreettisesti ehyempää sävyä opetusoppiin.

Opetuksen tyyli edellyttää uudenlaista suuntautumista opetusaineksen valinnassa. Tyylin avulla liitetään toisiinsa opetusaines ja opetustapa sekä opetusaines ja opettajan persoonallisuus ja lisäksi oppilas ja hänen persoonallisuutensa. Hollon mielestä opetuksen tyylistä voidaan puhua vasta silloin kun edellä mainitut tekijät muodostavat sopusointuisen ja yhtenäisen kokonaisuuden.

Tyylin käsite sopii Hollon mielestä yhdistämään ainakin teoreettisesti ja luultavasti myös kasvatuksellisesti opetuksen ja kasvatuksen alueet, jotka usein erotetaan toisistaan. Metodi on ollut opetuksessa vallitsevalla sijalla, vaikka kasvatuksessa ei voida ajatella mitään kaikkivaltiaasta menetelmää. Tyylin käsite yhdistää toisiinsa koulun ja sen ulkopuolella olevan yleisen elämän. Tyylin käsite liitetään niin laajaan todellisuuteen kuin elämä, joten voidaan puhua elämän yleisestä tyylistä. Metodi, opetusmenetelmä on usein elämästä täysin irrallaan. Se on vanhempi ja vanhanaikaisempi kuin vallitseva elämän tyyli ja sitä noudatetaan vain eristetyissä tyssisijoissa, koulun seinien sisäpuolella, kirjoittaa Hollo.

Tyyli ja metodi

Sekä tyyli että metodi kuuluvat muotokäsitteen piiriin. Tyyli on kaikkein laajin muotokäsite. Kohdatessaan metodin tyyli pakottaa sen palvelijakseen ja poistaa metodista ehdottomuussävyä ja suvaitsee metodia vain sikäli, kun se suorittaa tyylin piiriin kuuluvia tehtäviä, tottelee tyyliä. Hollo puhuu tyyli didaktiikasta. Kun metodi kaikista korjauksista huolimatta hajoaa metodeiksi eri oppiaineiden ja eri opettajien menetelmiksi, tyyli liittää asioita olemuksensa mukaan yhteen, luo yhtenäistä sävyä opetukseen. Hollon mielestä tyyli on ajateltavissa opetuksen ylimmäksi periaatteeksi, joka sisältää koulun kaiken opetuksen yhtenäistämisen vaatimuksen. Se on ainoa käsite, jonka varassa tällainen vaatimus voidaan yleensä esittää.

Opetus- ja kasvatuskysymykset ovat aina sekä teoreettisia että käytännöllisiä. Hollo julistaa, ettemme saa olla opettajametodisteja vaan meidän täytyy olla opettajastilistejä. *”Opetuksessa on oltava varmaa tyyliä, sitä tyyliä, joka on elämän tyylinä saavuttanut yleistä tunnustusta siinä elämänkehässä, jota voimme sanoa todella omaksemme.”*¹⁰ Hollon mielestä puhe tyylistä opetuksen keskeisenä tukikohtana nostaa esille helposti ajatuksen, että muodollisesta käsitteestä tehdään liian keskeinen. Tyyli ei kuitenkaan ole pelkkää muotoa. Tyyli merkitsee sellaista saavutusta, jossa muoto ja sisältö löytävät toisensa. Se merkitsee sisällön muovautumista muotoon. Ajattelijastilistin mukaan siinä, missä on tyyliä, on jo tapahtunut sisällön ja muodon elimellinen yhteiskasvu.

LUKEMISESTA

Lukutaito älyllisen työn välineenä

Hollo toivoo, että lukutaito olisi lukemisen taitoa. Hän tarkastelee jo saavutettua lukutaitoa ja pohtii, mitä lukutaito merkitsee älyllisen työn välineenä. Hänen mielestään toiminta, jossa katseemme poimii kirjaimen toisensa jälkeen ja havaintomme kerää ne sanoiksi ja lauseiksi ei ole

¹⁰ Mt. 176.

pätevä käsitys lukutaidosta. Mihinkään työvälineseen ei pidä suhtautua välinpitämättömästi, koska se koituu sekä työn että tarkoituksen haitaksi.

Hollo on jaotellut lukemisen viiteen eri asteeseen. Mekaaninen lukeminen on niistä ensimmäinen. Se liittyy välittömään mieleen painamiseen ja tunnistamiseen. Nähty ja tunnistettu sanakuva muuttuu mahdollisimman välittömästi lausutuiksi äänneiksi. Kaikki tarmo kiinnittyy mekaaniseen toimintaan ja luetun ja lausutun ymmärtäminen estyy.

Seuraava aste on subjektiivinen ymmärtelyn aste. Sanakuvat herättävät lukijan mieleen keräytyneitä muistikuvia, jotka tekevät havainnon tajuttavaksi ja ymmärrettäväksi. Erillinen (sporaadinen) selittävä muisti- ja mieleenkuvaamistoiminto liittyy luettavaan sen osittaiseksi selitykseksi.

Objektiivinen käsittäminen on korkeampi lukemisen aste, joka suuntautuu yksilöllisen kokemuspäihin ulkopuolelle, vieraaseen ajatusmaailmaan, ymmärtämään sitä oikein sen omien tarkoitusten mukaisesti. Tarkoituksena on oppiminen. Hollo käyttää esimerkkinä kirjallisuuden arvostelijoita. Toiset kriitikot arvostelevat yksinomaan subjektiivisten kokemusten ja mielikuvien nojalla. Parhaimmillaan siitä voi Hollon mielestä syntyä ”kriittistä runoutta”, jolloin arvosteltava teos joutuu uudelleen runoiltavaksi tai pahimmillaan syntyy toivottomia yrityksiä ilmaista ”veretöntä ja voimatonta minuutta”. Kriitikot, jotka pyrkivät mahdollisimman suureen objektiivisuuteen, tarkastelevat teosta erilaisissa kirjallisissa ja kulttuurihistoriallisissa olosuhteissa. Parhaimmillaan tällaisesta lukutavasta voi syntyä loogisesti selvää ja selvittävää kritiikkiä, jolloin teos on sille kuuluvassa asemassa toisten samanaikaisten ja saman sukuisten rinnalla. Toisaalta objektiivisuuteen pyrkivä lukeminen voi tuottaa kalsean ylimalkaista kritiikkiä, joka kaihtaa sekä arvostelijan että taiteilijan persoonallisuuden esilletuomista. Seuraava aste on tuottava lukeminen, jonka tarkoituksena on tutkia ja opettaa. Se on kiinteää loogisten yhdistelmien varassa toimivaa tuottavuutta.

Symbolistisessa lukemisessa mielikuvituksen vapaa toiminta tulee voimallisesti ilmi. Sen tarkoituksena on jättää huomiotta kaikki loogisuutta ja todellisuudenmukaisuutta vaativat näkökannat ja pyrkiä omia irrationaalisia uriaan pitkin kaiken kokemuseräisen vertauskuvallisesti ilmaistavan ytimeen. Symbolistisessa lukemisessa luettavaksi riittää muutama lause tai sana, josta ”lukijan mieleen syttyy kokonainen ajatusten, mielikuvien ja aavistelujen ilotulitus” tai ”aiheena olevat sanat sinänsä tai siinä yhteydessä, jossa ne esiintyvät, kadottavat tavanomaisen merkityksensä, muuttuvat pelkiksi symboleiksi.”¹¹ Irrationaalinen lukeminen voi johtaa eri kerroilla eriarvoisiin tuloksiin. Se voi johtaa nerokkaaseen tieteelliseen keksintöön tai suuren mystikon suorittamaan ilmestyksenomaiseen tulkintaan ja toisella kerralla tyhjiin houereisiin. Hollo toteaa, että ryhmittelyn tehtävänä on osoittaa, että lukemisen käsitteeseen sisältyy useita vivahduksia ja laadullisia tasoja.

Hollo kehittää ajatusta ”maailmankatsomus”-käsitteeseen sisältyvästä kuvallisuudesta ja puhuu ”maailmanlukemisesta”, jossa ”olemiston suurta kirjaa” ei pelkää katsella vaan luetaan. Hän leikki ajatuksella rinnastaa edellä mainitut lukemistavat ja yleisimmät maailmankatsomukset. Mekaaninen lukeminen voisi saada rinnalleen materialistisen katsomustavan, koska molempiin lukemistapoihin sisältyvä hengettämyys liittävät ne toisiinsa. Subjektiivisesti ymmärtävä lukeminen on samankaltaista kuin suuren enemmistön epämääräinen katsomustapa, joka vaatii itselleen yleispätevyyttä, vaikka ei voi sitä koskaan saavuttaa. Molemmat noudattavat yksilöllisen kokemuksen, ulkoisen ja sisäisen satunnaisia vihjeitä.

¹¹ Mt. 202.

Loogis-objektiivinen lukeminen ja tieteellinen maailmankatsomus ovat toistensa kaltaisia. Niitä yhdistää varsinkin luonnontieteen ihanteen mukainen yksityiskohtainen asioiden toteaminen. Tuottava lukeminen sisältyy tieteelliseen maailmankatsomukseen. Hollo sisällyttää siihen myös filosofian, joka kehittää maailmankatsomuksia, luo teorioita ja käyttää kokemuksia sommitellessaan yhtenäisen käsityksen kokonaisuudesta. Viimeisenä oleva symbolistinen ja irrationaalinen lukeminen ovat rinnastettavissa uskonnolliseen mystiikkaan. Ne käsittelevät kaikkea olevaista ja katoavaista pelkkänä vertauskuvana.

KAUNEUDEN TAIKA

Valmis ja täydellinen

Hollo kysyy kirjassaan *Itsekasvatus ja elämisen taito* (1931), mikä on kauneuden tehtävä elämän kokonaisuudessa. Hän alkaa vastaamisen esittämäänsä kysymykseen pohtimalla kauneuden tehtävää hyödyn kannalta. Hollo kirjoittaa, että puhdas hyötyoppi hylkää kauneuden turhana toteamalla, ettei sillä ole mitään oikeaa tehtävää. Kauneus taiteen tai luonnon kauneutena on eräs hyödyllisesti käytettävä väline, mutta kauneuden oma tarkoitus ei kuitenkaan ole hyödyn tuottaminen. Tieteelliseltä kannalta kauneutta pidetään irrationaalisenä, todistamattomana ja selittämättömänä. Tästä syystä toinen väheksyy kauneuden merkitystä ja toista se vetää puoleensa. Uskonnollinen elämäkäsitys usein vieroksuu kauneutta näkemällä siinä palvonnan ja pakanallisuuden vaaran. Toisaalta siinä tunnustetaan, että kauneustajun edellyttämä, ehkä pintapuolinen, 'puhtaus' on uskonnollisen pyhyden sukulainen, sen eräs esiaste. Kauneuden tehtävästä tai sen perusteista ei ole saatu täyttä selvyyttä. Hollo toteaa, että kauneus näyttää meille ilmetessään lepäävän rauhallisena omassa itsessään ikään kuin sillä ei olisikaan mitään muuta tarkoitusta kuin kohota näkyviimme valmiina ja täydellisenä. Siinä on sen salaperäinen lumo ja taika.

Hollo pohtii, onko kauneus rakkauden luomaa. Vai onko kauneus rakkautemme aihe ja syy? Onko kyse vuorovaikutuksesta, jossa rakkaus luo kauneutta ja kauneus sytyttää rakkautta? Me pidämme kauneudesta, koska se miellyttää meitä, virittää mielihyvän tunteen. Nuori rakastavainen uskoo saaneensa kokea ikuisen kauneuden kosketuksen. Toiset puolestaan sanovat sokean rakkauden luovan kauneutta, "haurasta onnen haavetta".

Hollo jatkaa kysymällä, onko kauneus onnellisuuden ilmaus, joka on mielihyvää, rauhallisuudessaan ilahduttavaa ja hiljaa hurmaavaa, jotakin, jota kuvittelu siivittää ja luo niihin molempiin jonkin korkeamman todellisuuden, paremman ja puhtaamman maailman tuntua. Hollo kysyy, onko niin, että rakkaus ja onnellisuus ovat sellaisia olemuksemme tapahtumia ja ominaisuuksia, joissa kauneus voidaan parhaiten kokea. Rakastava luo rakastettunsa kauneuden, jolloin rakastettu saattaa olla vain hänen oma kuvitelmansa, ihana haavekuva. Toisen omistamiseen pyrkivä rakkauden haavekuva väistämättä särkyä, koska haave on todettava haaveeksi ja lisäksi on todettava antaumuksen ja uhrautumisen voima.

Omistavan rakkauden aiheuttamalta pettymykseltä voi välttyä. Se edellyttää, että ihminen tajuaa luonnon hurskaan petoksen ja ymmärtää arvostella luonnon käyttämiä kauneushuntuja sekä on tietoinen siitä, että rakkaus on ytimeltään aina uhrautumista. Hollo toteaa kauneuden olemusta koskevien kysymysten olevan vaikeasti ratkaistavissa tai jäävän ilman ratkaisua salaisuudeksi.

Hän esittää, että emme tyytyisi vain ottamaan vastaan kauneuden ilmennyksiä vaan koettaisimme itse todellistaa kauneutta.

Hollon mukaan kauneusvaisto on toisilla ihmisillä silmissä, korvissa ja sormenpäissä luonnollisena ja luontaisena kykynä. Toisten on tietoisesti ja vaivalloisesti pyrittävä saavuttamaan se. Luontainen taito ja taide erottuvat aina omaan luokkaansa, mutta helposti saatua kohdellaan usein välinpitämättömästi. Silloin voivat parhaatkin luontaiset lahjat tuottaa vain keskinkertaisia tuloksia. Huonoin menetelmä on ”syöksyä kauneuden valtakuntaan oikoteitse ja väkisin” ja toistaa teeskennellen muilta kuultuja korulauseita. Yhtä kelvoton menetelmä on aloittaa taideteosten tai luonnon ihaileminen ennen kuin on pitänyt huolta niiden taitojen ja toimintojen kehittämisestä, joiden varassa ihailu lepää.

Kauneusvaiston saavuttamisen ensimmäisenä ehtona on aistielämän kehittäminen ja herkentäminen luontaisten mahdollisuuksien rajoissa. Hollon mielestä aistien ja niiden toiminnan esteettisessä jalostamisessa tarjoutuu laaja kasvatusohjelma. Usein havaintomme ovat harmaita, epämääräisiä varoitus- tai houkutusmerkkejä. Emme ole harjoittaneet itseämme pysähtymään havaintoon, tutkimaan ja kuvaamaan sitä sellaisenaan, värikkäänä ja elävänä. Taiteilijoiden teokset joskus havahduttavat meitä kauneuden ”pyyteettömään” katselemiseen, mutta samalla helposti hemmottelevat meitä niin, että etsimme kauneusvaikutelmia ainoastaan taiteen alueelta, missä ne ovat niin voimakkaita, että ”tylsimmänkin täytyy ne huomata”. Hollo toteaa taideteosten olevan esteettisessä aistien viljelyssä hyödyksi vain, jos käsitämme niiden tarjoamat kauneusvaikutelmat kehotukseksi samanlaisten vaikutelmien itsenäiseen etsimiseen luonnosta ja elämästä.

Toinen välttämätön edellytys on tunne-elämän kehittäminen. Tunne kehittyi Hollon mielestä rikkaaksi ja voimakkaaksi todellisessa elämässä, kun ihminen joutuu kosketuksiin toisten ihmisten, luonnon ja taiteen kanssa. Hollo korostaa arkisen elämän merkitystä. On vaarallista kasvattaa itseensä vain kuviteltua tunnetta. ”*Monikin osaa itkeä tihuuttaa lukiessaan kirjailijan esitystä jostakin liikuttavasta ihmiskohtalosta, mutta ei tunne mitään, kun samanlainen kohtalo sattuu lähellä, todellisessa elämässä*”. Kauneus koskettaa tunnetta ja mielikuvitusta. On varottava ettei kuvittelu eikä tunne etäänny liian kauas todellisuudesta, muutu tyhjäksi haihatteluksi.

Kauneuden todellistamisessa vaaditaan kuvittelun ja kokoavan tarkkaavaisuuden lisäksi muitakin älyllisiä voimia: loogista ajattelua, vertailu- ja arvostelukykyä. Hollon mielestä kaunista ei synny, ellei ole kauneuden tahtoa. Kaunis on vaikeata, se vaatii taitoa, tarmoa ja tekoja. Kauneuden käsky täytyy vasta, kun olemme jollakin tavalla muovanneet muotoon kokemamme kauneuden. Kauneus pyrkii avartamaan aluettaan ihmisessä, joka on sille altis.

Hollo korostaa, että kauneus ei ole rihkamaa, vaan suuri inhimillinen arvo ja kokemus. ”*Kauneus ei sinänsä viittaa mihinkään itsensä ulkopuolella olevaan. Sillä on oma lakinsa ja oma salaperäinen rauhansa. Siitä huolimatta ja erikoisella tavalla myös siitä syystä sen vaikutus tuntuu elämän koko kehässä*”.¹² Kun ihminen antaa etusijan kauniille ja hylkää ruman, hänessä kehittyi valitsemisen taito. Tämä taito saattaa Hollon mielestä olla välttämätön, jotta ihminen oppisi tekemään valintoja, erottamaan ”kauniin” ja ”ruman” toisistaan.

LÄHTEET

Hollo, Juhon 1959. *Kasvatuksen teoria*. 5. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo.

Hollo, Juhon 1952. *Kasvatuksen maailma*. 2. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo.

Hollo, Juhon 1931. *Itsekasvatus ja elämisen taito*. Werner Söderström Osakeyhtiö: Porvoo.

¹² Mt. 102.